

Van de bestuurstafel

Stefan Pronk

Wat een groot feest was het! Niet de winst van Oekraïne op het songfestival of de terugkomst van FC Emmen in de Eredivisie, maar het 30-jarige jubileumfeest van de Vlinderwerkgroep Drenthe afgelopen maart in Zwiggelte. Eindelijk konden we de slingers ophangen en onze gastsprekers welkom heten. Met een zaal vol enthousiaste vlinderaars en een programma boordevol mooie en leerzame verhalen kunnen we terugkijken op een geslaagde dag. Wilt u nog even nagenieten of heeft u deze dag moeten missen? Op de website van de vlinderwerkgroep kunt u de presentaties en een selectie foto's van de feestdag terugvinden.

Ondertussen bestaat de Vlinderwerkgroep alweer 32 jaar en zitten we midden in het (te droge) voorjaar. Alles komt tot bloei, zingt, vliegt en fladdert rond. En ook de vlinderaars zitten niet stil. Er is genoeg te onderzoeken, te tellen en te verwonderen in de Drentse natuur. En laten we ook het buitengebied niet vergeten! We zijn bijvoorbeeld heel benieuwd hoe het in Drenthe gesteld is met de boerenlandvlinders. Speurt u mee naar vlinders tijdens een wandeling of fietstocht door het Drentse boerenland? Zo helpt u mee om een beeld te krijgen van de kenmerkende graslandvlinders. Meer informatie over de boerenlandvlinders en de wijze

Gastvrouw Brigitte van De Klipper trakteerde alle aanwezigen op door haar zelf gemaakte jubileumbakjes (foto's Stefan Pronk).

Inhoud

• Van de bestuurstafel <i>Stefan Pronk</i>	1
• Op zoek naar de Lindegouduil! <i>Ben van As</i>	2
• Het Zuiderpark van Hoogeveen ZOEMT! <i>Hennie Florijn en Jan Mager</i>	3
• Op zoek naar de rups van het Oranje zandoogje <i>Bram Omon</i>	5
• Distelvlinders <i>Vanessa cardui</i> in Drenthe en de rest van de wereld in 2019 <i>Rob G. Bijlsma</i>	7
• De Nachtvlinderatlas van Drenthe na vijf jaar waarnemen <i>Ton Schoenmaker</i>	10
• Nieuwe soorten Drentse nachtvlinders in 2021 <i>Ton Schoenmaker</i>	13
• De onderbelichte nachtvlinderfauna in Drentse veengebieden <i>Tymo Muus</i>	15
• Vlinders in de kunst en literatuur (deel 7) <i>Ate Dijkstra</i>	18
• Colofon	20

waarop u mee kunt helpen om de boerenlandvlinders letterlijk 'op de kaart' te krijgen, vindt u op onze website.

Tijdens die ene zeldzame regenachtige avond laat u de nachtvlinderlamp waarschijnlijk even voor wat het is en pakt u natuurlijk als vanzelfsprekend de *Roep'n&Botterklipp'n*. Het is weer een goed gevulde editie met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen. Zo vertelt een enthousiaste bewonersgroep uit Hoogeveen in deze editie over hun project om de natuur- en belevingswaarden van het Zuiderpark in Hoogeveen te verhogen.

En Bram Omon neemt u mee op zijn zoektocht naar de rupsen van het Oranje zandoogje op het Dwingelderveld. Over het rupsenstadium van het Oranje zandoogje is nog weinig bekend. Zou hij rupsen gevonden hebben? Rob Bijlsma turfde distelvlinders in het invasiejaar 2019 in ZW-Drenthe ... en ver daarbuiten: een meeslepend, in zijn woorden, sprookje dat werkelijkheid is.

Najaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Drenthe
Woensdagavond 23 november 2022
De Klipper, aanvang 19.30 uur

Maar ook de nachtvinders komen volop aan bod. Tymo Muus zet de wat onderbelichte nachtvinders van de Drentse veengebieden in de schijnwerpers.

Ton Schoenmaker toont de tussenstand van het veldwerk voor de nachtvinderatlas van Drenthe en een selectie van nieuwe macro's voor Drenthe in 2021. Ben van As tenslotte daagt u uit om nu 's avonds op zoek te gaan naar rupsen van de Lindegouduil in de jonge opslag aan de voet van de lindes bij u in de buurt. Ate Dijkstra sluit (inmiddels 'zoals gebruikelijk') af met het zevende deel van zijn speurtocht naar vlinders in de kunst en literatuur.

Uitgelezen? Op vrijdagavond 3 juni organiseren we de **Drentse nachtvindernacht**. Helpt u mee op de tellocatie in Wapserveen? Voor meer informatie en aanmelding kunt u terecht op onze website.

Tenslotte willen we u niet onthouden dat we ook voor 2022 weer een bijdrage van 500 euro van de provincie Drenthe hebben gekregen uit het potje voor natuur(werk)groepen, als waardering voor de inzet van de werkgroep. Net als in voorgaande jaren is de aanvraag weer verzorgd door de penningmeester van de Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD), Martin Stolp, waarvoor onze hartelijke dank. Met deze zeer welkome financiële ondersteuning hebben we bijvoorbeeld een deel van de kosten van ons jubileum kunnen betalen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe wens ik u veel leesplezier en een fijne zomer toe en we zien u graag op de najaarsbijeenkomst op 23 november in Zwiggelte!

Op zoek naar de Lindegouduil!

Ben van As

Enkele jaren geleden vertelde Jeroen Voogd, de auteur van het toonaangevende 'Nachtvlinderboek', via de appgroep van de 'Sectie Ter Haar' (NEV) over een goede manier van het zoeken naar de fraaie rupsen van de Lindegouduil (*Tiliacea citrago*). Omdat wij als vlinderwerkgroep nu bezig zijn met gegevens te verzamelen voor onze aanstaande nachtvinderatlas, leek het mij een goed idee om de tip van Jeroen weer in praktijk te brengen.

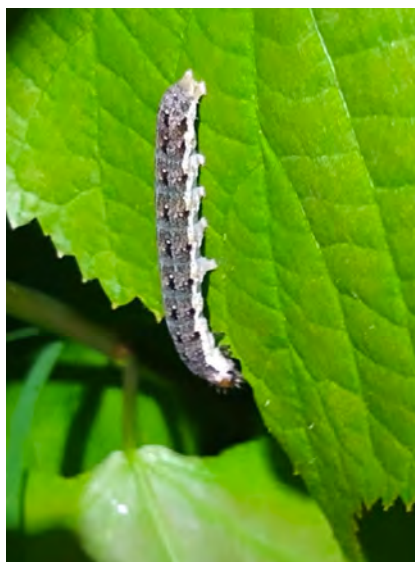
Maar wat zei Jeroen via WhatsApp? "Ga op 10 mei om 10 uur 's avonds de straat op en zoek aan de voet van Lindebomen op de daar groeiende opslag naar de rupsen. Dan blijkt dat de soort veel algemener is dan je denkt."

Welnu, gisteravond (12 mei) schoot deze tip me weer door het hoofd en besloot ik een rondje in de buurt te gaan fietsen naar de mij bekende lindebomen, hopen dat de opslag niet door de gemeente wegge-maaid was. Gelukkig vond ik al vrij snel enkele lindes waar wat wortelopslag rond de stam stond. Bij de vierde boom was het raak. Een schitterende rups van de Lindegouduil zat bovenop een blad! Vervolgens ben ik naar het centrum van Assen gereden en heb ik bij een grote linde aan de Oostersingel gekeken. En ook daar had ik al vrij snel een rups. Kortom: ga 's avonds na tien uur de hond uitlaten (laat hem niet tegen de linde-opslag z'n poot optillen!) of loop of fiets gezellig een rondje in je eigen buurt en bekijk de lindes rondom de stam of deze rupsen erop zitten. Vergeet geen zaklantaarn mee te nemen en maak je notities (X-Y-coördinaten) of voer de waarneming in op waarneming.nl.

Het zou een mooie bijdrage aan kennis over de verspreiding van deze vlindersoort in onze provincie zijn!

Mooie afbeeldingen van alle stadia van deze vlinder zijn te vinden op Lepiforum.

Ook overdag kun je zoeken, let dan vooral op de kenmerkende manier waarop de jonge rupsjes de bladeren samenspinnen.

Rups Lindegouduil (foto Ben van As).

Het Zuiderpark van Hoogeveen ZOEMT!

Hennie Florijn en Jan Mager, namens de vrijwilligers van het Zuiderpark, foto's Aaldert Streutker

Hoogeveen is enkele jaren geleden tot een **bijvriendelijke en zoemende gemeente** uitgeroepen. Een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van de titel **bijvriendelijke gemeente** vormt de actieve samenwerking met vele bewoners, het IVN en Landschapsbeheer Drenthe. Zij leveren een grote bijdrage aan de bevordering van de biodiversiteit binnen de gemeente.

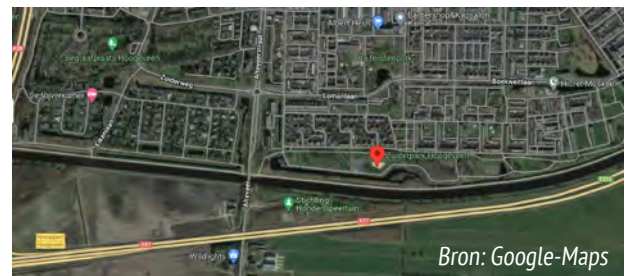

Als vrijwilligers hebben we aan het zoemen in de gemeente Hoogeveen door een aantal uitgevoerde projecten in het Zuiderpark een positieve bijdrage geleverd. Het park bevindt zich aan de zuidkant van de stad in de wijk Buurt Zuid aan de Hoogeveense vaart.

In 2018 zijn we als buurt gestart met maken van plannen voor het verhogen van de belevingswaarden van het Zuiderpark en het realiseren van een meer natuurlijke inrichting en beheer van het park. Daarbij kregen we direct steun van de gemeente Hoogeveen en Landschapsbeheer Drenthe.

We hebben in het park tot nu toe de volgende projecten gerealiseerd;

- Aanleg bloemenweide met fruitbomen
- Aanleg bijenheuvel
- Plaatsing van vier insectenhôtels
- Aanleg van een bloem-, bij- en vlinderidylle

Bloemenweide met fruitbomen

De bloemenweide is vier jaar geleden aangelegd en ongeveer 600 m² groot. In deze bloemenweide is een aantal fruitbomen geplant. Het totale perceel is ingezaaid met weide- en bermplanten en in de randen zijn bij- en vlindervriendelijke struiken en bomen aangeplant. Daarnaast is op een aantal plaatsen in het park het maai-beheer aangepast van intensief naar extensief. Hierdoor zijn er steeds meer kruidenrijke plekken te vinden.

Allerlei planten en dieren laten zich ondertussen zien in het park. Door Johan Scheeres van de gemeente Hoogeveen zijn onder andere Dagkoekoeksbloem, Duizendblad, Wilde peen, Gewoon biggenkruid, Smalle weegbree, Muskuskaasjeskruid, Knoopkruid, Zandblauwtje en Rode en Witte klaver waargenomen. Qua vlinders zijn tot nu toe de volgende soorten aangetroffen: Klein koolwitje, Atalanta, Dagpauwoog, Kleine vuurvlinder, Oranjetipje, het Bruin zandoogje en de Sint-jansvlinder.

Dagpauwoog, Oranjetipje en Atalanta.

De laatste twee jaar is in het kader van NL DOET de houtwal aan de west- en de zuidkant van het park door ons ingeplant met een groot aantal vlinder- en bijvriendelijke struiken, o.a. lindebomen, Sporkehout, Buddleja, meidoorn, Wilde liguster, Wilde gagel, Sledoord, Gelderse roos, Boerenjasmijn en herfstasters.

Het afgelopen jaar zijn rond de bloemenweide door de gemeente Hoogeveen in totaal 17 populieren gekapt ten behoeve van de veiligheid van de bezoekers.

Van één boom is de stam grotendeels blijven staan, omdat in deze boom al meer dan vijf jaar een nest met honingbijen zit. Ieder jaar zoemen de bijen in groten getale rond de boom. In 2021 is er een grote zwerm vertrokken. Deze zwerm heeft een korte tijd in de struiken onder de boom gehangen.

Op ons verzoek is een viertal bomen niet volledig afgezaagd, maar is een stuk van de stam blijven staan. In en op deze stammen zijn door Merijn Hartgers een aantal dieren afgebeeld met behulp van een kettingzaag.

Merijn Hartgers zaagt dieren in de populierenstammen.

Aanleg bloem-, bij- en vlinderidylle

In 2020 zijn we gestart met de aanleg van een bloem-, bij- en vlinderidylle. De realisatie is een tijd onderbroken geweest vanwege corona maar met de aanleg van twee bij- en vlindervriendelijke percelen is dit project nu bijna afgerond.

De bloem-, bij- en vlinderidylle bestaat uit in totaal 11 bloembakken en twee percelen die aangeplant zijn met bij- en vlindervriendelijke planten. In totaal met een oppervlakte van ongeveer 225 m².

De idylle is aangelegd in het oostelijke gedeelte van het Zuiderpark en is vanaf de verharde wandelpaden goed te bezichtigen.

Door Johan Scheeres is een beplantingsplan gemaakt voor de bloembakken. In totaal zijn er ruim honderd verschillende bij- en vlindervriendelijke planten geplant in de bloembakken.

Insectenhotels

Bij de bloem-, bij- en vlinderidylle hebben we een viertal insectenhotels geplaatst. Twee van deze insectenhotels zijn door ons zelf ontworpen en gebouwd en verder is er een insectenhotel gemaakt met als basis houten pellets. Deze insectenhotels en de bijenheuvel dragen er toe bij dat een groot aantal insecten, waaronder een groot aantal soorten wilde bijen, een onderkomen heeft gevonden in het Zuiderpark.

Twee van de vier in het Zuiderpark geplaatste bijenhôtels.

Als vrijwilligersgroep zijn we, met hulp van een aantal vrijwilligers van het ACZ te Hoogeveen, vrijwel wekelijks een aantal uurtjes gezellig bezig in het Zuiderpark. Wij krijgen de afgelopen jaren veel positieve reacties op hetgeen wij in het Zuiderpark realiseren en nodigen eenieder uit om eens te komen kijken en er een wandeling te komen maken.

Op zoek naar de rups van het Oranje zandoogje

Bram Omon (tekst en foto's)

De zandoogjes zijn een groep dagvlinders waaronder zich sinds 2000 zeer grote veranderingen hebben voorgedaan. Zo is de Argusvlinder in het overgrote deel van Drenthe en Nederland verdwenen, terwijl het Bont zandoogje juist sterk is toegenomen. Het Oranje zandoogje is weliswaar minder hard achteruit gegaan dan de Argusvlinder, maar ook deze soort is in Drenthe op steeds minder plekken te zien. De soort lijkt zich steeds meer terug te trekken in de natuurgebieden en is daarbuiten schaars geworden. Om te begrijpen waarom deze soort zeldzamer is geworden, is het waardevol om te weten waar de rupsen leven.

Rupsen van zandoogjes: niet zo mobiele graseters

Rupsen zijn veel minder mobiel dan vlinders, waardoor de eisen die de rupsen aan het biotoop stellen heel bepalend zijn voor de verspreiding van een vlindersoort. Het bijzondere van zandoogjes is dat de rupsen van allerlei grassoorten kunnen leven. Omdat grassen overal voorkomen, is de verspreiding van de waardplant niet of nauwelijks bepalend voor het voorkomen van de zandoogjes. Dit in tegenstelling tot veel andere dagvlindersoorten, zoals het Gentiaanblauwtje dat de zeldzame Klokjesgentiaan nodig heeft. Dit maakt dat voor rupsen van de zandoogjes andere factoren heel belangrijk zijn, zoals de vegetatiestructuur, het microklimaat en het bodemtype. Zo leeft de rups van de Argusvlinder graag beschut naast verticale structuren, zoals muurtjes en liggende boomstammen.

Om de achteruitgang van het Oranje zandoogje te begrijpen, is inzicht in het rupsenbiotoop van de soort dus heel waardevol. Maar in de literatuur is maar erg weinig informatie te vinden en de rupsen worden in Nederland vrijwel nooit waargenomen.

Nog niet zo simpel: rupsen vinden

Daarom hadden Stefan Pronk en ik het idee opgevat om de rupsen van deze soort te gaan zoeken. Maar dat bleek nog verre van eenvoudig met weinig informatie. Een eerste poging in de herfst van 2018 op het Holtherzand mislukte dan ook, maar mogelijk zijn de rupsen voor de overwintering ook nog te klein om goed te kunnen vinden. Daarna kwamen we enkele jaren niet tot een nieuwe poging, tot we op de vroege avond van 11 juni 2021 weer eens op zoek konden gaan. Dit zou de periode moeten zijn dat de rupsen volgroeid zijn, dus de hoop was dat de grotere rupsen beter te vinden waren. Dit keer gingen we op zoek aan de zuidoostzijde van het Dwingelderveld, op een plek waar in voorgaand jaar veel vlinders waren waargenomen. Het gaat om een gebied waar zeer veel pollen van Pijpenstrootje groeien met plaatselijk wat jonge bomen, struiken en braamstruweel. Van Oranje zandoogjes is bekend dat ze veel vliegen in Pijpenstrootjevegetaties, waarbij ze zich graag ophouden langs struwelen en bosranden. Daarom zijn we begonnen te zoeken op beschutte plekken met wat

De gevonden rupsen in de lichtgroene en beige kleurvorm aan de voet van de Pijpenstrootjepollen. Rechts de bladtop van een Pijpenstrootjeblad dat door de rups is aangevreten.

jong braamstruweel. En zo waar lukte het na korte tijd al om een volgroeide rups te vinden die zich in de basis van een Pijpenstrootjepol had verborgen. Vraatsporen aan de bladtop verraadden dat de rups hier ook had gegeten. Enige tijd later lukte het om verderop nog een rups te vinden in een kleine Pijpenstrootjepol. Missie geslaagd! Het lukte zelfs nog om een poppenhuidje in een Pijpenstrootjepol te vinden waarvan de vlinder vermoedelijk vorig jaar uitgevlogen was. Het bijzondere is dat de rupsen van het Oranje zandoogje in twee kleurvormen voorkomen, een lichtgroene vorm met beige kop en een beige vorm. Grappig genoeg waren de twee gevonden rupsen van de verschillende kleurvorm.

De plekken waar de rupsen en het poppenhuidje gevonden werden waren behoorlijk vergelijkbaar. In alle gevallen waren het beschutte plekken door de polstructuur van de Pijpenstrootjeplanten en door wat jonge braamstruikjes. Eén van de vindplaatsen bevond zich aan de voet van een klein veendijkje dat nog voor extra beschutting zorgde. Op alle plekken was sprake van vrij veel dood strooisel in of tussen de pollen, dat snel opwarmt in de zon en dat de rupsen overdag beschutting biedt om weg te kruipen. De vondsten laten zien dat het Oranje zandoogje zich goed kan voortplanten in de Pijpenstrootjevegetaties. Pijpenstrootje en bramen zijn in natuurgebieden geen graag geziene soorten die veel beheerders liever kwijt dan rijk zijn. Maar het voorbeeld van het Oranje zandoogje laat zien dat structuurrijke Pijpenstrootjevegetaties met opkomende bramen en jonge bomen en struiken wel degelijk heel waardevol

zijn voor bepaalde vlindersoorten. Dit is een reden om de meer structuurrijke Pijpenstrootjevegetaties in de natuurgebieden niet volledig weg te beheren, maar tenminste plaatselijk te behouden.

Belang van overhoekjes in het agrarisch gebied

Maar wat maakt dat het Oranje zandoogje buiten de natuurgebieden zo zeldzaam wordt? Gelet op de rupsenvondsten en de plekken waar de vlinders te zien zijn, lijkt een belangrijke oorzaak dat overhoekjes met een overjarige grasvegetatie met wat struweel en voldoende nectarplanten op veel plekken zijn verdwenen. Op veel plekken wordt of teveel gemaaid en bemest of te weinig beheerd, waardoor scherpe overgangen zijn ontstaan tussen bossen en graslanden of akkers. Het Oranje zandoogje is veel meer gebaat bij kleinschalige variatie in het beheer en vloeiende overgangen tussen grasland en bos. Stikstofdepositie kan mogelijk ook nog een rol spelen bij het verdwijnen van nectarplanten, maar de waardplant Pijpenstrootje profiteert juist van de overmaat aan stikstofdepositie in natuurgebieden.

Het Oranje zandoogje kan door de eisen die de vlinders en rupsen aan het leefgebied stellen vermoedelijk goed profiteren van gefaseerd maaibeheer. Daarbij worden delen van de vegetatie minder gemaaid, zodat overjarige ruigtevegetaties een kans krijgen om te ontwikkelen. Ook zorgt dit ervoor dat er verspreid door het jaar nectarplanten bloeien. Vooral op beschutte en zonnige plekken, zoals aan zonnige bosranden en in wegbermen met bomen en struiken, zal dit voor het Oranje zandoogje waarschijnlijk heel positief uitpakken.

Vindplaats van één van de rupsen op een beschutte plek in een Pijpenstrootjevegetatie in het Dwingelderveld met wat bramen en veel dood plantenmateriaal.

Distelvlinders *Vanessa cardui* in Drenthe en de rest van de wereld in 2019¹

Rob G. Bijlsma, tekst en foto's

In een land waar tropenuitbundigheid ontbreekt, Nederland dus, kan toch soms een kleurrijk spektakel losbarsten: massale trek van vlinders. De eerste maal was in 1976, althans de eerste maal dat ik het bewust meemaakte. Sindsdien zijn er heel wat jaren verstreken. En wat bleek: zulke jaren zijn uitzonderlijk, met wat geluk maak je het een handvol malen in je leven mee. Om maar wat te noemen: toen in 2019 grote aantallen ons land aandeden, was dat alweer ruim tien jaar na de vorige influx van distelvlinders *Vanessa cardui* in 2009.

Eerdere vlinderpieken

Maar nog even terug naar die hete zomer van 1976, toen ik met een stel andere jeugdbondertjes op Vlieland rondhing ten tijde van een influx. Waar je ook keek, vlinders en libellen. In de Vallei van het Veen vlogen de atalanta's en libellen ons om de oren, een tafeltje dekje voor de uitgehongerde jonge torenvalken die het eiland passeerden op hun nabroedtijdse zwerftocht. Voor torenvalken is het slecht toeven op Vlieland, want als voedsel geschikte muizen komen er niet voor. Wel bosmuizen, maar die zijn overwegend 's nachts actief. De overvloed aan libellen en vlinders bleek echter geen volwaardige vervanger voor muizen: uitgehongerde en stervende torenvalken alom dus. Nóg spectaculairder was de trek van vlinders en libellen zichtbaar in de vloedlijn langs de Noordzeekust van het eiland. Daar hoopten zich de resten op van de duizenden die op zee hun einde hadden gevonden. Achteraf kan ik mezelf voor de kop slaan daar niet meer aandacht aan te hebben besteed. Want in de vloedlijn lagen niet alleen atalanta's maar ook onvoorstelbare aantallen viervlekken (een libellensoort), 7-stippelige lieveheersbeestjes, zweefvliegen en allerlei andere soorten insecten die onbenoemd bleven.

Op mijn netvlies staat nog een ander spektakel, geregistreerd op een geheel andere plek op Aarde: de Banc d'Arguin in Mauritanië, West-Afrika, op 5 oktober 1988, met uitzicht over de Sahara. Op die dag leek het wel alsof de woestijn tot leven was gekomen, niet de gewone trilling die het zonverhitte zand produceert maar een feeëriek schittering veroorzaakt door miljoenen laag vliegende vlinders. Distelvlinders op trek! De schatting van miljoenen is niet uit de lucht gegrepen. In een bandbreedte van vijftig meter telde ik toen gemiddeld 231 passanten per vijf minuten. Ga daar eens mee rekenen! Dat levert duizelingwekkende aantallen op, zelfs als je conservatieve aannames doet. Het jaar 1988 was inderdaad een bumperjaar voor distelvlinders, in ieder geval in Nederland waar de trek van vlinders al vanaf 1939 nauwgezet werd bijgehouden door B.J. Lempke en een stoet aan informanten. Met ruim 10.000 waarnemingen was 1988 bijna net zo goed als 1958 en 1980. Gezien de aantallen in Mauritanië moet dat over veel grotere gebieden het geval zijn geweest.

Wat een geluk precies op dat moment in de Afrikaanse zandbak te staan, ongelovig starend naar het noorden vanwaar de eindeloze stroom vlinders aankwam. Zelfs de wetenschap dat zoiets vaker voorkomt, deed niets af aan het wonder.

Iedereen met ogen in het hoofd en nieuwsgierigheid als leidraad in het leven kan op enigerlei moment getuige zijn van massale vlindertrek. Dat bleek wel uit *The migration of butterflies*, het magistrale boek van C.B. Williams, uitgegeven in 1939 bij Oliver and Boyd, waarin hij alle historische opgaven van de trek van distelvlinders bij elkaar had gezet en kritisch becommentarieerd. De eerste melding stamde uit het jaar 1272 (maar originele bron onvindbaar). Voor de achttiende en negentiende eeuw zijn tientallen min of meer kwantitatieve opgaven op schrift gezet. Voor 28 april 1851, bijvoorbeeld, in de buurt van Turijn: enorme vlucht van pas uitgekomen distelvlinders tussen elf en zestien uur, miljoenen, net na het middaguur was de lucht zwart van de vlinders. Het is een fenomeen dat al plaatsvond toen wij nog niet verder dan grotschilderingen waren gekomen, en vór voor die tijd.

De passage in 2019

Het zal geen enkele prikkebeen zijn ontgaan: ook 2019 was een memorabel jaar voor distelvlinders (of beter gezegd: voor ons, de vlinderwaarnemers). Vanuit het hele land kwamen meldingen binnen, enthousiaste verhalen over fletse afgeragde exemplaren in juni, en opnieuw – maar dan van prachtig uitgekleurde, ter plekke geproduceerde distelvlinders – in augustus. Gezeten op een kaalkap met bloeiende struikheide in boswachterij Smilde herbeleefde ik de ervaring van decennia terug: de blikkering van distelvlinders op trek, laag over de grond. Weliswaar niet in de massa die de Sahara in 1988 zijn sprookjesachtige uiterlijk had gegeven, maar toch voldoende om er volop van te genieten en de gedachten te laten afdwalen naar tijden toen insecten in de zomer nog elke minuut van de dag mijn blikveld en gehoor vulden (zie hoofdstuk Muggenbrand). Omdat ik niet zonder reden op die kaalkap zat, namelijk ingespannen turend naar draaihalzen die heen en weer vlogen tussen eigen nest en mierennesten, begon ik de passage van distelvlinders systematisch

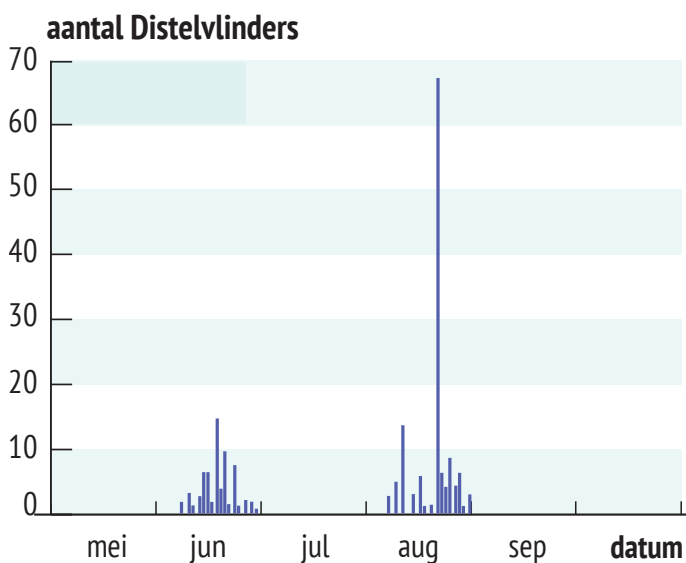

Vrouwje distelvlinder is tijdens de trek eventjes neergestreken in de heide in West-Drenthe, 20 juni 2019.

bij te houden. Niets zo eenvoudig als het verzamelen van basale gegevens. Om de telling zinvol te maken, beperkte ik me tot een strook van vijftien meter aan weerskanten van mijn zitplek, in totaal dus een bandbreedte van dertig meter. De distelvlinders fladderden laag langs me heen, op weg naar westelijker gelegen gebieden. En, naar later bleek, bleven ze voor een deel achter op deze plek, om er een nieuwe generatie distelvlinders te maken.

De eerste passanten zag ik pas op 7 juni. Daarna was het vrijwel iedere dag raak, met een piek in doorkomst tussen 17 en 25 juni, en de laatste passanten op 28 juni (figuur 1). Op een aantal getelde minuten van 2290 (tussen eerste en laatste voorjaarswaarneming van trekkende distelvlinders) fladderzweefden 123 exem-

Figuur 1. Passage van trekkende distelvlinders over een heideveld in West-Drenthe, geteld tussen 28 mei en 20 september 2019. Het gemiddelde aantal passanten per uur is berekend voor een bandbreedte van 30 meter (15 meter aan weerskanten van de waarnemer).

plaren door mijn nauwe waarnemingsveld. In de daaropvolgende zomer zag ik alleen nog lokale distelvlinders die bezig waren met ei-afzetting. Hernieuwde trek, maar nu de andere kant op (naar het zuiden), begon vanaf 7 augustus op gang te komen. De piek in doorkomst viel tussen 21 en 31 augustus, met een forse piek op 21 augustus, en de laatste op 31 augustus. Ditmaal telde ik 176 exemplaren gedurende 1960 minuten, omgerekend naar aantallen per uur bijna twee maal zoveel als in het voorjaar. Die paar honderd distelvlinders lijken misschien niet indrukwekkend, maar dat is schijn. Want wat ik op mijn kaalkap zag, zag ik ook honderd

meter verderop, een km verderop, tien km verderop! Een breed front dus, dat als een olievlek over het land spoelde. Laat ik daar eens een wilde rekensom op loslaten. De breedte van mijn totale studiegebied is tien kilometer, de trek speelde zich voornamelijk af tussen acht en achttien uur, de trekperiodes in voor- en najaar omvatten respectievelijk 22 en 25 dagen, de doorkomst beliep voor die perioden respectievelijk gemiddeld 3,22 en 5,38 vlinders per uur per bandbreedte van 30 meter. Die cijfers in ogenschouw genomen kom ik op ruim 236.000 distelvlinders in het voorjaar, en op ruim 480.000 in het najaar. Let wel: op één plek in West-Drenthe met een dwarsdoorsnee van 10 km. Ate Dijkstra (2019) deed eenzelfde exercitie in zijn tuin in Assen. Hij zag de eerste op 22 mei, vanaf 8 juni meerdere exemplaren. Tellingen in een strook van tien meter breed op 19 juni brachten hem voor die ene dag tot een extrapolatie van 242.000 passanten in heel Drenthe. De laatste trekker kwam op 4 juli langs, gevolgd door de nieuwe generatie vanaf 17 juli (en het laatste exemplaar op 1 september). Probeer dat eens over de volle breedte van Nederland, of nog ruimer, voor Europa te bezien, en het duizelt je van de massa distelvlinders die in 2019 vanuit Afrika zijn komen aanvliegen. Tijdens de vorige massavlucht van distelvlinders, in 2009, werd met een verticaal gerichte insectenradar in Hampshire de omvang van de Zuid-Engelse passage geschat op 11,1 miljoen in mei-juni en op 25,9 miljoen in augustus-oktober. Deze vlindermassa werd op een hoogte van 150-1200 m vastgesteld (Stefanescu et al., 2013). Laagvliegende vlinders worden met dit type radar niet 'gepakt'.

Heen en terug naar Afrika

Het idee dat vlinders van nog geen gram van Nederland naar Afrika vliegen, en terug (al is dat een andere generatie), zal velen als een sprookje in de oren klinken. En dat is het ook, maar dan eentje dat werkelijkheid is. Met allerlei fraaie technische snufjes is het de laatste decennia ook nog eens hard gemaakt. We wéten nu, op basis van stabiele waterstofisotopen, dat distelvlinders ten zuiden van de Sahara overwinteren. In die regio schuiven de vlinders in de loop van de noordelijke winter op van west naar oost, een verplaatsing die ze tevens gebruiken om zich voort te planten. In landen als Senegal, Benin, Tsjaad en Ethiopië zijn in het najaar, geheel volgens de verwachting, ei-afzettende distelvlinders gevonden door Gerard Talavera en Roger Vila, sommige daarvan met afgeragde vleugels en flets van kleur, ongetwijfeld oude vlinders uit andere delen van Afrika. Aangekomen in het oosten van Afrika, waaronder Soedan, Ethiopië en Egypte, vliegen de nieuwe generaties in het vroege voorjaar naar het noorden waar ze ZO-Europa binnenkomen.

De vlinders die ik in Drenthe in juni zag langskomen moeten van die golf afkomstig zijn geweest (wat ook zichtbaar was in de trekrichting). De complete Europees-Afrikaanse vliegbaan is naar schatting 12.000 km lang. Deze afstand wordt dus niet door een en dezelfde generatie distelvlinders afgelegd, maar door 6 tot 10 opeenvolgende generaties. Als je daarover nadenkt, wordt het fenomeen nóg indrukwekkender dan het al is. Het zijn dus niet alleen vogels die in het najaar van Eurazië naar de sub-Sahara verhuizen. Ook distelvlinders doen dat. Indachtig de grote aantallen die in nazomer 2019 in Nederland werden gezien, lag het voor de hand in september en oktober van datzelfde jaar goed te gaan opletten in Senegal. Gereede kans dat ik de Drentse vlinders daar opnieuw zou tegenkomen. En jawel, aldus geschiedde (Bijlsma, 2022). En wat een fijn weerzien was dat.

Een fletse en afgeragde distelvlinder in West-Senegal op 15 oktober 2019, een nakomeling van de influx in Europa in zomer 2019. De trektocht door Europa, Middellandse Zee en Sahara is de vlinder goed aan te zien.

Geraadpleegde literatuur

- Bijlsma R., 2022. *De geur van het bos*. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
- Dijkstra A., 2019. De distelvlinderinvasie van 2019. *Roep'n & Botterklipp'n* 29(2): 5-6.
- Dijkstra A.C.J., J. de Vries J. & B.J. Hoentjen, 2003. *Dagvlinders in Drenthe: voorkomen en verspreiding 1990-2001*. Uitgeverij PubliQue & Vlinderwerkgroep Drenthe, Emmen.
- Lempke B.J., 1941. Trekvlinders 1940. *Entomologische Berichten* 10: 317-320.
- Lempke B.J., 1972. *De Nederlandse trekvlinders*. Thieme, Zutphen.
- Stefanescu C. et al., 2013. Multi-generational long-distance migration of insects: the painted lady butterfly in the Western Palearctic. *Ecography* 36: 474-486.
- Talavera G. et al., 2018. Round-trip across the Sahara: Afrotropical Painted Lady butterflies recolonize the Mediterranean in spring. *Biology Letters* 14: 20180274.
- Talavera G. & R. Vila, 2017. Discovery of mass migration and breeding of the painted lady butterfly *Vanessa cardui* in the Sub-Sahara: the Europe-Africa migration revisited. *Biological Journal of the Linnean Society* 120: 274-285.
- Williams C.B., 1930. *The migration of butterflies*. Oliver and Boyd, Edinburgh.
- Williams C.B., 1958. Insect migration. *New Naturalist* 36. Collins, London.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse.

¹⁾ Een eerste variant van dit verhaal heeft in *De Jachttopzichter* gestaan (najaar 2019: 22-24) en zal – in iets andere vorm – ook verschijnen in *De geur van het bos*, in juni 2022, uitgegeven door Atlas Contact. In dat boek wordt het gevolgd door een hoofdstuk over voorkomen en dichtheid van distelvlinders in Senegal in najaar 2019, geplaatst in het perspectief van de complete migratiecyclus door Europa en Afrika.

De Nachtvlienderatlas van Drenthe na vijf jaar waarnemen

Ton Schoenmaker

Het is bijna vijf jaar na de aftrap van het project *Atlas van Nachtvlinders in Drenthe* en weer tijd om verslag te doen over de stand van zaken. Op verzoek stuurde Jurriën van Deijk, beheerder van Noctua bij de Vlinderstichting, weer de jaarlijkse update van de in Drenthe waargenomen macronachtvlinders uit de periode 1 januari 2006 tot en met 31 december 2021. Tevens konden we als Vlinderwerkgroep Drenthe weer beschikken over de waarnemingen van de in Drenthe ingevoerde vlinders bij waarneming.nl. Om niet jaarlijks in herhaling te vallen met een beschrijving van de samenstelling van de gebruikte bestanden en de validatie van de waarnemingen wordt de lezer verwezen naar de artikelen over de Nachtvlienderatlas in de voorjaarsnummers van de Nieuwsbrief en *Roep'n & Botterklipp'n* van de afgelopen jaren. Deze nummers zijn in te zien en te downloaden op de website van de Vlinderwerkgroep Drenthe.

In tabel 1 staat een overzicht van de aantallen waarnemingen, gesplitst naar waarnemingen afkomstig van Noctua en van waarneming.nl. En weer zijn er het afgelopen jaar meer macrovlinders waargenomen dan in alle voorgaande jaren: 54 075 waarnemingen in 2021 tegen 47 822 in 2020. Ook het aantal waarnemers in Drenthe is groter dan ooit. De lijst omvat maar liefst een kleine 2000 namen. Hierbij zijn veel waarnemers met maar enkele waarnemingen, maar de meest actieve 87 waarnemers (ieder met minstens 100 waarnemingen) zorgden voor een oogst van 43 580 waarnemingen. De meest actieve waarnemers in 2021 waren Hendrik Jan Gommer uit Dalen (3914 waarnemingen), Anneke Palthe uit Oudemolen (3439), Eef Arnolds uit Holthe (2631), Piet de Jonge uit Klazienaveen (2360) en Jan en Annie Rocks uit Zwartemeer (2197).

Tabel 1: Aantal waarnemingen van macrovlinders in Noctua en Waarneming.nl in Drenthe in de periode 2006 t/m 2021.

jaar	Noctua	Waarneming.nl	totaal
2006 t/m 2016	88 341	91 772	180 113
2017	7017	18 045	25 062
2018	7786	25 269	33 055
2019	2293	34 456	36 749
2020	3079	44 743	47 822
2021	3701	50 374	54 075
2006 t/m 2021	112 217	264 659	376 876

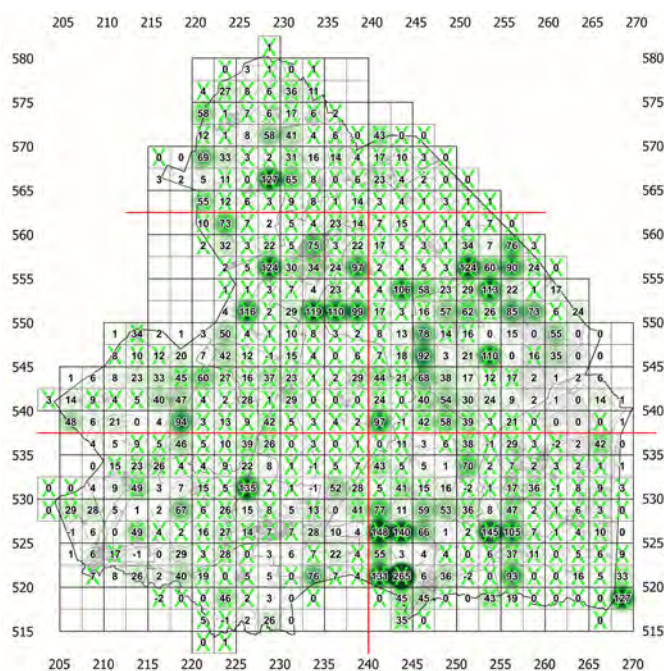
Op pad voor de Nachtvlienderatlas

Het doel van de Nachtvlienderatlas is een representatief beeld te geven van de verspreiding van de in Drenthe voorkomende macronachtvlinders. Alleen waarnemen in je eigen achtertuin is leuk en leerzaam, maar geeft geen informatie over het voorkomen in de rest van Drenthe. Om die reden gaan circa 20 waarnemers uit diverse delen van Drenthe geregeld op pad naar locaties waar nog onvoldoende is geïnventariseerd. Sommigen doen dat alleen, anderen gaan in een klein groepje met lamp, laken, val en, indien nodig een aggregaat, naar

De fraaie Diana-uil foerageert graag op smeer (foto: Anneke Palthe, 14 oktober 2021, Oudemolen).

het te onderzoeken gebied. Ook in 2021 zijn er weer veel 'expedities' geweest en dat heeft geresulteerd in een flinke toename van het aantal waargenomen soorten. Op de kaart van figuur 1 is per kwartblok van 2,5 x 2,5 km af te lezen hoeveel nieuwe soorten er in 2021 zijn gezien, waarbij een groen kruis aangeeft dat het streefaantal

Figuur 1: Toename aantal waargenomen macrosorten per kwartblok in Drenthe in 2021.

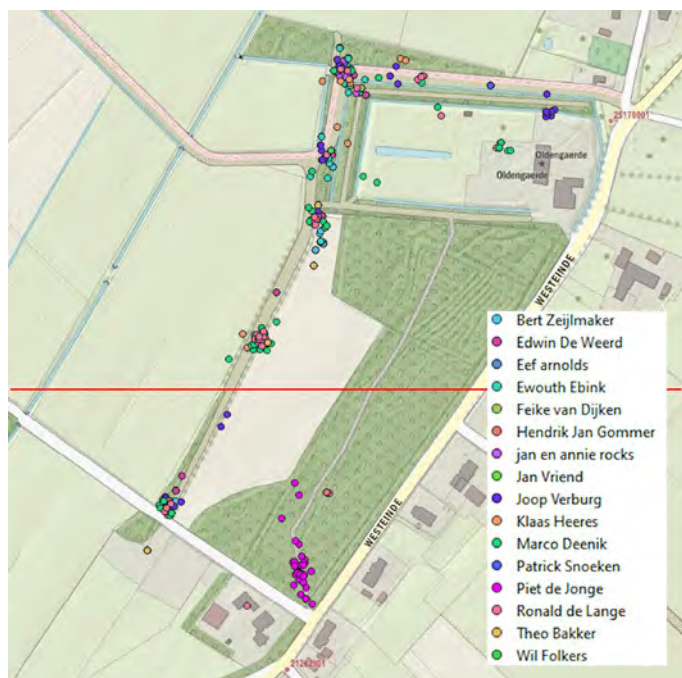

voor dat kwartblok is bereikt. De kaart laat ook zien waar in Drenthe veel is waargenomen: hoe groener de kleur hoe meer nieuwe soorten er zijn vastgesteld. In totaal waren er 75 kwartblokken met een toename van 40 of meer soorten. Dat is wat minder dan in 2020, maar naarmate de kwartblokken beter zijn onderzocht, zal het lastiger worden nog niet waargenomen soorten op het laken te krijgen.

Nachtvliedernacht 2021

Een speciale expeditie was de Nachtvliedernacht van 4-5 juni op landgoed Oldengaerde bij Dwingeloo. In het park bij Oldengaerde hadden een kleine 20 deelnemers uit heel Drenthe 12 posten met laken en/of lichtval ingericht. In de twee kwartblokken waarin het landgoed is gelegen, waren acht posten in het noordelijke en vier in het zuidelijke kwartblok (figuur 2). De weersomstandigheden waren gunstig met een temperatuur rond 17 graden en weinig wind. Gelukkig bleven de onweersbuien zuidwaarts hangen. In totaal werden 113 macrosoorten genoteerd, waarvan 94 soorten in het noordelijke kwartblok en 73 in het zuidelijke. In het noordelijke kwartblok bleken 68 soorten en in zuidelijke kwartblok 44 soorten nog niet eerder gezien.

Figuur 2: Locaties van waarnemingen en waarnemers tijdens de Nachtvliedernacht van 4/5 juni 2021 op landgoed Oldengaerde bij Dwingeloo.

Tijdens de Nachtvliedernacht op het landgoed Oldengaerde bij Dwingeloo op 4/5 juni 2021 poseerde deze mannelijke Ringspikkelspanner op het laken van Wil Folkers (foto Ton Schoenmaker).

Stand van zaken na vijf jaar waarnemen

Tabellen 2 en 3 laten zien dat vijf jaar waarnemen flink heeft bijgedragen aan een grotere kennis van de macrosoorten in Drenthe. In tabel 2 is een grote verschuiving te zien van veel kwartblokken met weinig soorten in 2017 naar veel kwartblokken met veel soorten in 2021.

Tabel 2: Verdeling per soortenklasse van de 471 kwartblokken van de Drentse Nachtvliedernachtatlas (in voorbereiding) in de tijdvakken 2006 tot en met 2017, 2018, 2019, 2020 en 2021.

soortenklasse	<2017	2018	2019	2020	2021
0-10 soorten	124	94	74	49	28
11-50 soorten	141	112	78	53	33
51-100 soorten	67	87	95	75	61
101-150 soorten	54	76	94	102	106
151-300 soorten	65	80	104	161	208
meer dan 300 soorten	20	22	26	31	35

De groei van het aantal kwartblokken waar het aantal waargenomen soorten voldoet aan de gestelde streefcijfers per kwartblok is zichtbaar in tabel 3.

Op grond van de biotoop is deze streefwaarde 150 voor de meer gevarieerde kwartblokken en 100 voor meer eentonige kwartblokken. Voor de gedeeltelijk buiten Drenthe gelegen grensblokken is een minimum van 50 soorten voldoende. Uit tabel 3 valt af te lezen dat de kwartblokken met een streefwaarde van 150 (gelukkig) relatief beter bezocht worden dan de kwartblokken met streefwaarden van 100 en 50 soorten. Het aantal voltooide kwartblokken met streefwaarden van 50, 100 en 150 soorten groeide in 2021 met resp. 4, 24 en 45 kwartblokken. Veel waarnemers gaan kennelijk liever nachtvliedern in de kwartblokken met een meer gevarieerde biotoop dan in de wat saaiere kwartblokken. En geef ze eens ongelijk!

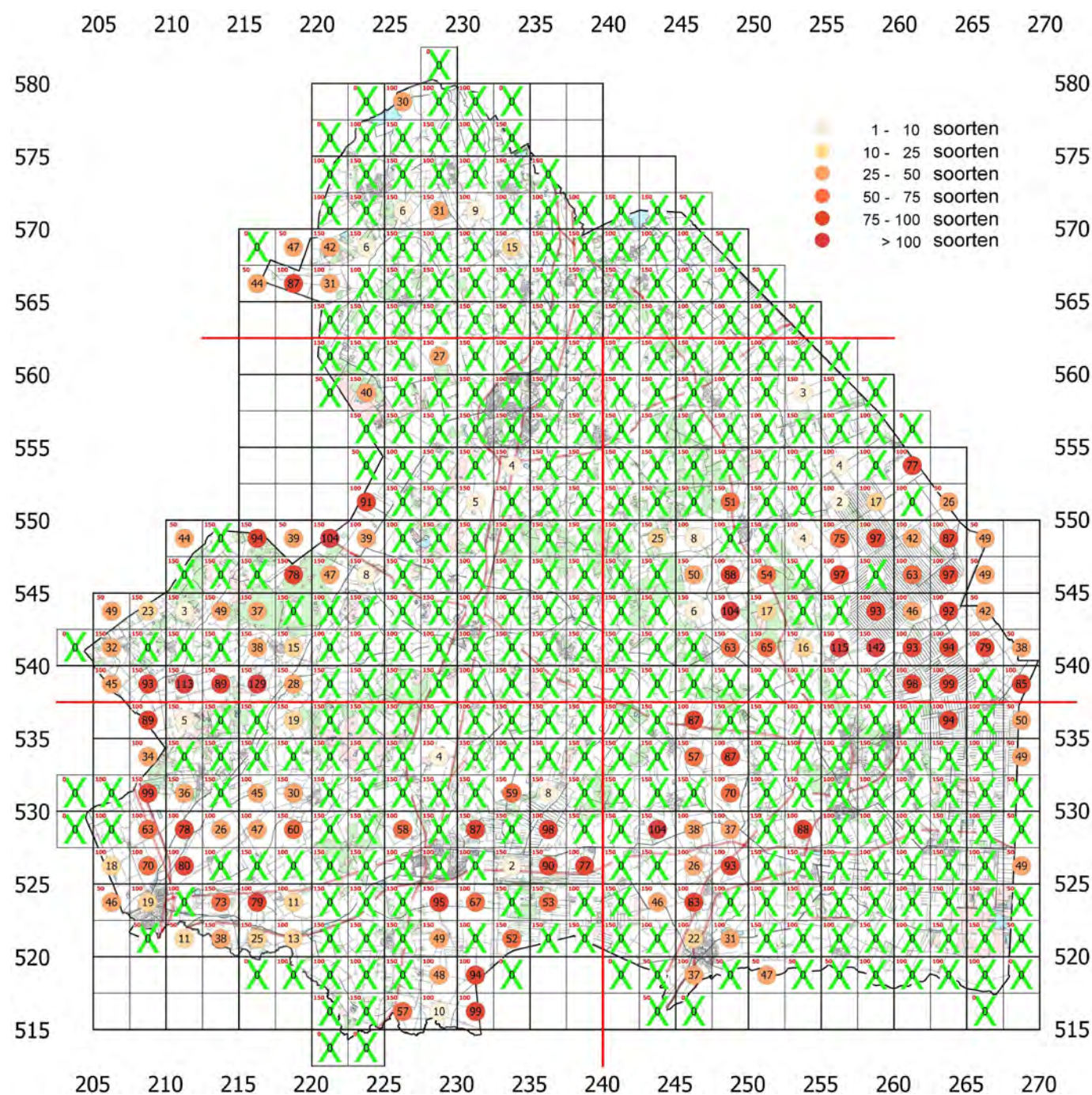
Tabel 3: Aantal kwartblokken met voldoende waargenomen macrosoorten (cumulatief).

Kwartblokken gereed	<2017	2018	2019	2020	2021	doel	% gereed
met minimaal 50 soorten	2	4	8	14	18	34	53
met minimaal 100 soorten	23	35	53	75	99	164	60
met minimaal 150 soorten	72	86	108	166	211	273	77
totaal voltooide kwartblokken	97	125	169	255	328	471	70

Waar gaan we lakens en val opzetten in 2022?

Langzamerhand komt het veldwerk voor de Nachtvlin-deratlas in een fase waar het steeds belangrijker wordt om te gaan waarnemen in gebieden waar de kwart-
blokken nog niet voldoende zijn bezocht. Daarom ook in dit artikel weer de gebruikelijke overzichtskaart (figuur 3), waarop af te lezen valt waar het best een expeditie

met lakens, lamp en aggregaat kan worden gepland. De kaart is aardig wat groener dan vorig jaar. De meeste rode (slecht onderzochte) gebieden zijn te vinden in de vroegere verveningen ten noorden van Emmen. Ook ten noorden van Coevorden en rond Hogeveen is nog het nodige te doen, evenals in de buurt van Meppel en Wapserveen.

Figuur 3: Aantal nog waar te nemen macrosoorten om te voldoen aan de kwalificatie 'kwartblok voldoende onderzocht'. Aantallen gelden voor 1 januari 2022.

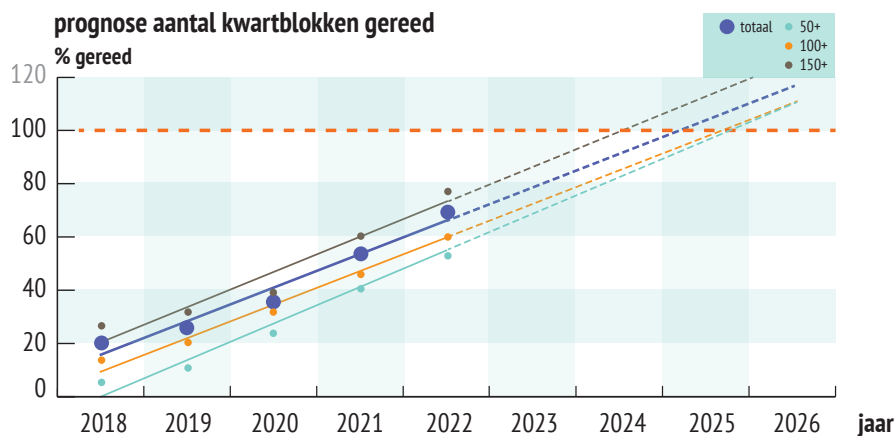

Binnen de gekleurde cirkel in het kwartblok staat het aantal nog waar te nemen macrosoorten per kwartblok. Het getal in kleine rode cijfers linksboven in het kwartblok geeft de streefwaarde aan. Een groen kruis betekent dat er in het kwartblok voldoende is waargenomen.

Op de website van de VWD de meest actuele kaarten te downloaden als PDF met hoge resolutie. Daar kan ook via een link de tabel met actuele gegevens per kwartblok opgehaald worden, zowel per periode als op jaarbasis. Meer uitleg is te vinden op de website.

Hoeveel jaar nog op pad?

De inspanningen in 2021 volgen mooi de ontwikkeling van de percentages 'kwartblokken gereed' in die van de vorige jaren (figuur 4) en van waarneembaarheid van de waarnemers lijkt nog geen sprake. De gestippelde trendlijnen van de drie kwartblokcategoryen lijken nog steeds in de loop van 2024 door de lijn van 100% gereed te gaan. Dat zou betekenen dat er vanaf nu nog drie jaar (flink) moet worden waargenomen en dan vooral in de 'rode gebieden'. Daarbij moet worden aangetekend, dat voor de meeste waarnemers er flink gereisd moet worden om in deze gebieden te komen. Daardoor zou het 'vakkenvullen' wat minder voorspoedig kunnen verlopen dan gepland.

Figuur 4: Prognose van het percentage voltooide kwartblokken aan de hand van de resultaten uit 2017 tot en met 2021

Zonder de medewerking van Jurriën van Deijk van De Vlinderstichting en Hisko de Vries van waarneming.nl had dit overzicht niet gemaakt kunnen worden. Veel dank voor het beschikbaar stellen van de waarnemingen. Ook dank aan Eef Arnolds en Hanny Schoenmaker voor de aangedragen van inhoudelijke en tekstuele verbeteringen.

Nieuwe soorten Drentse nachtvlinders in 2021

Ton Schoenmaker

Ieder jaar worden de gegevens van Noctua en waarneming.nl gecontroleerd op soorten die nog niet eerder met zekerheid in Drenthe zijn vastgesteld. Ook de waarnemingen in 2021 leverden weer een aantal nieuwkomers op, in het overzicht gesplitst naar macro- en microsoorten. De nieuwe soorten micronachtvlinders die door Tymo Muus in 2021 zijn waargenomen in Drentse veengebieden zijn niet in de tabel opgenomen. Voor informatie over deze soorten wordt verwezen naar zijn artikel elders in dit nummer (p.15).

De foto's zijn genomen door de waarnemers, tenzij anders vermeld. Met dank aan Jurriën van Deijk (Vlinderstichting), Tymo Muus (microlepidoptera.nl),

Hisko de Vries (waarneming.nl) en niet te vergeten de waarnemers.

Macronachtvlinders

Vroege walstrospanner *Colostyia multistrigaria*

vrij zeldzaam

waarnemer: Hendrik Jan Gommer

locatie: Vossebelt bij Dalen

datum: 24 februari 2021

validatie: admin waarneming.nl

Nooit eerder in Drenthe waargenomen. Elders in Nederland voornamelijk waargenomen aan de kust, Zuid-Veluwe en Limburg.

Wit weeskind *Catephia alchymista*

zeer zeldzaam

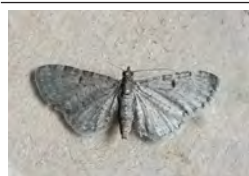
waarnemer: E.W. van der Wiel

locatie: Assen wijk Vredeveld

datum: 28 juni 2021

validatie: admin waarneming.nl

Geen eerdere waarnemingen uit Drenthe bekend. Sinds 2019 toenemende waarnemingen zuiden en oosten van Nederland.

Eppedwergspanner *Eupithecia selinata*

zeer zeldzaam

waarnemer: Anneke Palthe

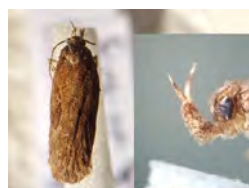
locatie: Veenhuizen

datum: 14 augustus 2021

validatie: Gerrit Tuinstra

Niet eerder gezien in Drenthe. Slechts enkele meldingen verspreid over Nederland

Micronachtvlinders

Grauw platlijfje *Depressaria sordidatella*

zeer zeldzaam

waarnemer: Ben van As

locatie: Assen-Oost

datum: 20 juli 2019

validatie: Tymo Muus

Met lichtval gevangen in eigen tuin.

Determinatie was lastig, maar lukte uiteindelijk aan de hand van de palpen.

Eerste waarneming voor Drenthe en tweede voor Nederland.

Gehaakte zwammenmot *Agnathosia mendicella*

zeer zeldzaam

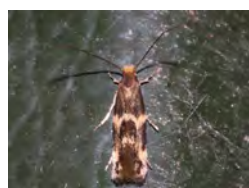
waarnemer: Theo Bakker (Ruinen)

locatie: boswachterij Ruinen

datum: 21 juli 2021

validatie: Tymo Muus

Eerste waarneming voor Drenthe en pas tweede waarneming in Nederland.

Wijnkelderdermot *Oinophila v-flava*

zeldzaam

waarnemer: Hendrik Jan Gommer

locatie: Vossebelt bij Dalen

datum: 16 januari 2021

validatie: admin waarneming.nl

Adventieve soort, waargenomen in verwarmde kas van plantenkwekerij.

Tarwestekelmot *Ochsenheimeria taurella*

zeldzaam

waarnemer: Bas Dros

locatie: Tempelstukken bij Westervelde

datum: 23 augustus 2021

validatie: Tymo Muus

Niet eerder gezien in Drenthe.

Ananasboorder *Opogona omoscopa*

zeer zeldzaam

waarnemer: Hendrik Jan Gommer

locatie: Vossebelt bij Dalen

datum: 24 april 2021

validatie: Tymo Muus

Adventieve soort, waargenomen in verwarmde kas van plantenkwekerij.

Alpenzeggemineermot *Elachista alpina*

zeer zeldzaam

waarnemer: Theo Bakker (Ruinen)

locatie: Ruinen

datum: 9 september 2021

validatie: Tymo Muus

Eerste waarneming in Drenthe. Volgens waarneming.nl alleen 2 meldingen uit Kerkrade in 80-er jaren.

De onderbelichte nachtvlinderfauna in Drentse veengebieden

Een vijftal nieuwe soorten voor de provincie waaronder één herontdekking

Tymo Muus, tekst en foto's

Vroeger waren er in ons land talloze en uitgestrekte veengebieden. Veel van de relictten hiervan zijn te vinden in onze provincie. Dat geldt ook voor veel veenvlinders. Het Veenbesblauwtje, de Veenbesparelmoervlinder en het Veenhooibeestje zijn bekende voorbeelden van dagvlinders die exclusief nog in Drenthe voorkomen. Daarop ligt dan ook vrijwel uitsluitend de focus als het gaat om intensief onderzoek en bescherming.

Om meer te weten komen over waar en hoe de veenvlindersoorten in ons land voorkwamen, kan er gekeken worden naar historische waarnemingen. Net als bij de genoemde dagvlinders zien we dat diverse soorten nachtvlinders ook wijdverspreid waren. Sommige veengebieden elders zijn helemaal niet verloren gegaan, maar de kwaliteit van het veen in zijn geheel is veranderd. In het bijzonder wil ik ingaan op mijn ervaringen met tot kortgeleden voor ons nog onbekende soorten nachtvlinders uit Drenthe die in het bijzonder gebonden zijn aan veengebieden en onze aandacht verdienen.

Watertorkruid en het Karwijplatlijfje

Veen is op te delen in hoog- en laagveen. Laagveen wordt onder invloed van mineralen toevoerend grondwater onder water gevormd. De laagveenterreinen die wij kennen zijn in het Holoceen ontstaan. Deze op het oog sterk moerassige terreinen kennen vaak een grote rijkdom aan flora en zijn vanaf een afstand bijzonder interessant maar helaas voor nachtvlinderonderzoek slecht toegankelijk. Om de kwaliteit van deze terreinen te behouden wordt er (meestal) grootschalig gemaaid. Daardoor is er vrijwel maar één periode waarin grote delen toegankelijk zijn voor het nieuwsgierige oog: het voorjaar. In een latere periode waan je je in een terrein vol steekmuggen met intussen hoge riet- en zeggevegetaties.

Dicht bij mijn woonplaats Wilhelminaoord ligt de Polder Ten Cate, een relict met veenrestanten aan de Wapser-

Liesgrasmineermot leeft eerst in een mijn (gele pijl) en verpopt onder een karakteristiek spinsel (groene pijl)

De rups van de Donkere boegsprietmot leeft in lisdodde

Witte zeggemineermot

veense Aa. De Aa wordt ecologisch beheerd en in het voorjaar doemen hier forse randen met Watertorkruid op. Vanaf het late voorjaar tot in de nazomer is het niet moeilijk om hier de zeer kleurrijke rupsen van het Karwijplatlijfje (*Depressaria daucella*) te vinden. De soort wordt over het hoofd gezien, want op de meeste plaatsen waar de voedselplant voorkomt zit de rups ook. Toch stamt de laatste vondst in Drenthe uit 1988! Deze microvlinder is – wie hem uit zou kweken – niet zo bijzonder gekleurd.

Nieuwe mineerders in laagveenmoerassen

In het moerassige terrein komen tal van grassen en cypergrassen voor. Een soort die hier veel groeit is Liesgras en op 30 maart 2021 bleken vele honderden planten bezet te zijn met mijnen van de Liesgrasmineermot (*Elachista poae*). De rupsen brengen de winter (vaak onder water-niveau) door vanonder de vliezen bij de plantbasis en vreten zich in het voorjaar in hoog tempo een weg in de bladeren. De bijzonder donkere popjes zijn vaak midden op de nerf vastgesponnen en worden met een mazing spinseltje afgedekt. Dit is niet te missen. In de nabijheid van deze planten ontluiken in het voorjaar ook de lisdodden waarvan sommige planten niet recht groeien, maar eerder 'mislukken' door de aantasting van de Donkere Boegsprietmot (*Monochroa divisella*). De rupsen zijn pas omstreeks begin juni volgroeid en zijn wit met knalrode lengtestrepen. Ze vreten zich een weg in de bladeren die soms wat bruin verkleuren. Soms zijn ook chaotische gangmijnen te zien. Wereldwijd werd de rups van deze soort drie keer gevonden: in 1897 en 1905 door Dirk Ter Haar en 1947 door Cornelis Doets! De vlinder is ook maar enkele malen gevonden, veelal in het Utrechtse plassengebied en in De Weerribben. Op 18 juli 2021 ving ik ook één vlinder van deze soort een kilometer verderop in Polder Ten Cate. Beide soorten zijn nieuw voor de provincie. Ook de Moeraskokermot (*Coleophora hydrolopathella*) komt in dit gebiedje voor, een soort die nauwelijks bekend is uit Drenthe.

Spectaculaire pistoolmot

Mijn interesse voor dit gebied was gewekt en met name toen in de zomer de polder vol in bloei stond. Grote kattenstaart komt hier talrijk voor, dus was het een

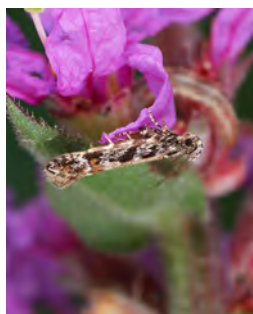

grote roze vlakke. Dit veenterrein kent op deze plaats vrijwel geen beschutte delen. Het ‘nachtvlinderen’ is hier dan ook bijna geen optie, omdat er vrijwel altijd wind staat. De nacht van 18 juli was windstil en ik besloot op de locatie met de kattenstaart een lakenopstelling te plaatsen. In een beschermd en zeer nat terrein zette ik een LED-emmer op een verhoging. De avond leverde tal van veensoorten op, waaronder het Rietluipaard (*Phragmataecia castaneae*). Aanleiding voor deze vangavond was een doelsoort die gebonden is aan Grote kattenstaart: de Satijnboogbladroller (*Acleris lorquinana*), nog niet bekend uit onze provincie. Niet één vlinder van deze soort verscheen maar wel een ander klein vlindertje dat ik onmiddellijk herkende als de Echte pistoolmot (*Aristotelia subdecurtella*). Van deze vlinder verschenen diezelfde avond achttien exemplaren en dat is het hoogste aantal van deze soort die slechts met een enkeling in Nederland is gevangen.

Er zijn slechts enkele oudere vondsten (met name uit Gelderland). Hans Huisman ving in 1997 in de Weerribben één afgevlogen vlinder die met behulp van genitaalonderzoek tot deze soort bleek te behoren. Pas in 2012 vond Joop Schaffers de soort terug in het Gelderse rivierengebied. De grijze rupsjes leven in juni in de scheuten van Grote kattenstaart. Deze spectaculaire soort komt mogelijk talrijk voor in Polder Ten Cate en is nieuw voor Drenthe. Op het laken verscheen een tweede exemplaar van de Grijze grasmineermot (*Elachista humilis*) die het jaar daarvoor op 25 juli bij Busselte werd waargenomen door Edwin de Weerd. Deze soort leeft bij ons vermoedelijk op Ruwe smele. Ook de LED-emmer leverde een nieuwe soort voor de provincie op: een prachtig vers exemplaar van de Gestreepte boegsprietmot (*Monochroa palustrellus*). Deze soort leeft in de wortels van Waterzuring.

Mineerders in het hoogveen

In tegenstelling tot laagveen doemt **hoogveen** als een dikke laag op elkaar gepakte plantenresten bovengronds op. De plantresten bestaan overwegend uit pakketten veenmos. De fraaiste en tegelijkertijd meest kwetsbare hoogveenterreinen in Drenthe zijn slecht

Echte pistoolmot

Rups van de Zonnedaauwvedermot op zonnedaauw

toegankelijk omdat je hier snel met je laarzen wegzakt. Ook twee soorten zonnedaauw komen hier voor, de voedselplant van de Zonnedaauwvedermot (*Buckleria paludum*). De rupsen zijn het voorjaar en in de late zomer te vinden op de bloemen.

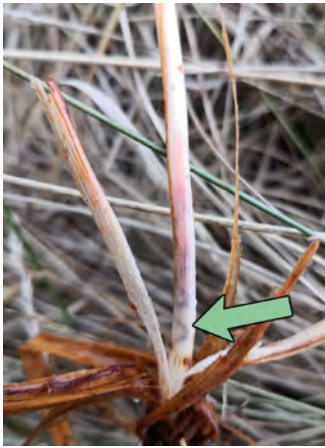
Grote delen van deze terreinen kleuren vanaf het late voorjaar wit door de bloeiwijzen van Veenpluis en Wollegras. Medio juli vliegen in deze terreinen zeer kleine lichte vlinders zoals de Tweevlekboegsprietmot (*Monochroa suffusella*) en de Witte zeggemineermot (*Elachista albidella*). Beide soorten zijn hoogveenspecialisten. Eerstgenoemde is veel gewoner en leeft als rups in de groene delen van Veenpluis, terwijl laatstgenoemde landelijk veel zeldzamer is en een zeer sterke voorkeur heeft voor Wollegras. Op 3 april 2021 vond ik twee rupsen van deze soort in de draadvormige bladeren van Wollegras in het Bargerveen. De toppen waren licht van kleur omdat ze geheel waren uitgevreten en met tegenlicht was de grijze rups van de Witte zeggemineermot goed te bekijken. Ik besloot ook te zoeken naar de rupsen van een andere hoogveenspecialist: de Gezaagde zeggemineermot (*Elachista serricornis*), die bekend was van twee locaties, namelijk het Meinweggebied en het Zwanenwater. De laatste vondst stamt uit het laatstgenoemde gebied uit 2003 (!). Kort voor dit bezoek had ik de soort al gevonden in een Fries veengebied en ook in het Bargerveen vond ik de rupsen talrijk. Het is daarbij de kunst om een veenpluisplant volledig te ontvreemden en het witte onderkantje van de plant goed te bestuderen. De rups vreet zigzaggend een weg door het plantenweefsel dat door de aantasting donker verkleurt. Het rode zigzagspoor is niet te missen. Op 12 april vond ik de rupsen ook in het Dwingelderveld. Het is een vijfde nieuwe soort voor onze provincie.

Parel van het hoogveen herontdekt

In het voorjaar van 2014 stuitte ik tijdens het op naam brengen van vlinders in de collectie van Naturalis op een prachtig kleine nachtvlinder die ik determineerde als *Glyphipterix haworthana*. Deze vlinder behoort tot de familie van de Parelmotten en zoals de naam al zegt, bezitten de vlinders parelvormige zilverschubben op de donkere voorvleugels. Aan de speld van deze opgezette vlinder zat een klein papiertje met daarop ‘Zaandam, 13 mei 1974’. In het tijdschrift *Entomologische Berichten* schreef ik in 2016 een artikel over deze uitgestorven gewaande veenvlinder, die ook in omliggende landen op veel plaatsen is verdwenen. Vanzelfsprekend zijn er verschillende personen die uitgekeken hebben naar deze vlinder in het nabijgelegen Oostzanerveld waar de voedselplant – Veenpluis – slechts zeer lokaal nog voorkomt.

Zigzagmijn op veenpluis van de Gezaagde zeggemineermot

Uitgebloeid Veenpluis

Rupsen in Veenpluis

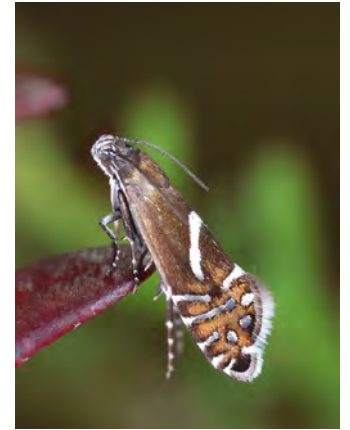
Op een zonnige 7 juli 2020 was ik in het Bargerveen in een periode dat het Veenpluis net over het hoogtepunt van haar bloei heen was. De gemiddelde voorbijganger zal zich niet realiseren dat het enigszins nut heeft om deze pluizen te verzamelen en te bemonsteren. Toch kan ik dat van harte aanbevelen: ze zitten vol met kleine insecten en spinnen. Na ter plaatse enkele pluizen bekeken te hebben viel er een kleine lichte rups uit zo'n pluis, maar ik kon deze niet tussen de vegetatie terugvinden. Uit nieuwsgierigheid bekeek ik meerdere pluizen en vond een aantal rupsen. Er zijn weinig momenten waarop ik uit volle borst een kreet van vreugde uitte – want betrof dit hier de superzeldzame uitgestorven parelmoet die hier iets minder dan een halve eeuw later toch nog in Nederland rond zou vliegen?

Ik besloot de rupsen te verzamelen en gedurende de winter af en toe vochtig te houden in de veenpluizen, die in een bakje bijzonder snel uitdroogden. Het jaar daarop verscheen er geen enkele vlinder en de weinige rupsen die ik verzamelde leken ook verdroogd te zijn. Op 26 juli 2021 bezocht ik opnieuw de voor laarzen toegankelijke locatie met Veenpluis maar vond hier geen enkele rups. Een naderende onweersbui dwong mij ertoe snel mijn waadpak aan te trekken en mij in hoog tempo in het diepe veen te begeven waar ik in de haast vele tientallen veenpluizen verzamelde. In het kader van 'leren van je fouten' besloot ik de planten de gehele winter buiten te bewaren en het werd een smeuijge plakkerige bedoening. Met de gedachte dat er vast geen leven meer in zou zitten besloot ik de planten eind januari binnen te halen. Wat

Hoogveenvegetatie in het Bargerveen

bleek: in februari verscheen een eerste vlinder van deze prachtige parelmoet in de woonkamer en al gauw vloog er een twintigtal vlinders van deze uitgestorven gewaande soort in mijn woning. De Nederlandse naam is nog wat onzeker: Oranjetipparelmoet of Hoogveenparelmoet? Wordt vervolgd. Eén ding staat voorop: we hebben er een parel bij in de provincie.

De parelmoet *Glyphipterix haworthana*

Ecologische betekenis en bescherming

In de Nederlandse literatuur is veel geschreven over veenvlinders, maar daarin zijn nooit de nachtvlinders meegenomen. Het is algemeen bekend dat een aantal soorten dagvlinders zijn verdwenen en zoals te verwachten valt is dit in het buitenland niet veel anders. Met vrij veel zekerheid valt te constateren dat er specialisten zijn verdwenen zoals de Brede zeshoekpalmot (*Prolita sexpunctella*), de Vossenkopmot (*Brachmia dimidiella*) en de Gageldwergbladroller (*Pammene luedersiana*). In Drenthe is de Hoogveenaarduil (*Coenophila subrosea*) mogelijk al verdwenen en ook de Veenheidezakdrager (*Phalacropterix graslinella*) lijkt bezig te zijn met een vrije val. In een aantal landen (Engeland, Zwitserland, Finland en Zweden) wordt steeds vaker geschreven over de achteruitgang en de kwetsbaarheid van (resterende) populaties van veennachtvlinders. Dit was in sommige landen aanleiding om deze soorten op te nemen in een Rode Lijst omdat zij alleen al geassocieerd worden met een bedreigd habitatype. Nederland blijft hier duidelijk in achter en het vraagt dan ook om een andere instelling van waarnemers en organisaties door bijvoorbeeld in andere jaargetijden en op andere manieren te monitoren (bijvoorbeeld door naar de rupsen te kijken). Stefan Pronk ging op 22 november 2021 al met een praatje in op de veenvlinders (helaas waren dat óók weer dagvlinders) en stelde de vraag "Willen jullie meer of minder veenvlinders?" – meer natuurlijk! Bij deze. Een oproep aan ieder die wel eens in veengebieden komt: kijk uit naar vlinders met parels en pistooljes.

Vlinders in de kunst en literatuur (deel 7)

Ate Dijkstra

In de vorige aflevering (Dijkstra, 2021) is aandacht besteed aan vlinders in de Chinese kunst tot ca 1500 n.Chr. De Chinese cultuur heeft ook de nodige invloed gehad op omliggende landen en dan met name op de Koreaanse en Japanse cultuur.

Korea

Het Koreaans is niet verwant aan het Chinees maar behoort tot de Altaïsche taalfamilie, die de Mongoolse, Toengzische en Turkse talen omvat. Door de overname van het Chinese schrift zijn in de loop van tijd veel Chinese woorden in het Koreaans opgenomen en aangepast aan het Koreaans klanksysteem (Sino-Koreaans). Korea ligt geopolitiek ongunstig. Het ligt ingeklemd tussen, maar vormt ook een brug tussen de grootmachten Japan en China. In 108 v.Chr. veroverde de Chinese keizer Han-wu-ti het noordelijk deel van het schiereiland Korea. In 313 n.Chr. wordt de macht overgenomen door de volksstam van de Koguryo die een kleine maar sterke staat vormen (Griswold e.a., 1963). Wat later in de vierde eeuw vinden we in Korea drie koninkrijken: Koguryo in het noorden dat ook een deel van Zuid-Mantsjoerije en het schiereiland Liaotung omvat, Paekche in het zuidwesten en Silla in het zuidoosten. Vanaf 372 n.Chr. wordt de invloed van het Boeddhisme steeds groter. In de jaren 660–668 n.Chr. weet het koninkrijk Silla, met hulp van China, de beide andere koninkrijken te onderwerpen, gevolgd door een bloeiperiode van het Koreaans boeddhisme. Na de ondergang van Silla werd in 935 n.Chr. de macht overgenomen door het koninkrijk Koryo waarvan de naam Korea is afgeleid. Het koninkrijk Koryo had veel last van invallen van volksstammen uit Mantsjoerije en stond in de periode 1231–1356 n.Chr. onder Mongoolse heerschappij. De Koreaanse koningen mochten blijven zitten maar moesten trouwen met Mongoolse prinsessen. In 1274 en 1280 werden ze ook gedwongen deel te nemen aan, overigens mislukte, Mongoolse aanvallen op Japan. In 1239/1240 werden in Korea voor het eerst losse metalen letters gebruikt voor het drukken van boeken. Dat is duidelijk eerder dan de boekdrukactiviteiten van Johannes von Gutenberg (ca 1440–1468) die vaak wordt gezien als de uitvinder van boekdrukkunst. Korea is overigens ook het land met de oudst bekende blokdruk van de wereld (8e eeuw n. Chr.). In 1392 werd de macht overgenomen door de Koryo-generaal Yi Songgye. In de Yi-periode wordt het boeddhisme onderdrukt en werd het neo-confucianisme de staatsfilosofie. De betrekkingen met de Chinese Ming-dynastie (1368–1644) waren harmonisch. De Koreaanse koningen erkenden de soevereiniteit van China en er werden jaarlijks tribuutgeschenken naar het Chinese hof gezonden. Eind zestiende eeuw werd de vrede wreed verstoord. In 1592 landden ca tweehonderdvijftig duizend Japanse

troepen van de dictator Hideyoshi met als doel de wereldheerschappij te verkrijgen. Het eerste doel was de verovering van China. Die aanval mislukte evenals een tweede invasie (1597–1598) toen Japan door een gecombineerde Chinees-Koreaanse strijdmacht werd verslagen. Het resultaat was echter een vrijwel geheel verwoest Korea. Daarna speelde het Mantsjoe-rijk een belangrijke rol. In 1637 trokken Mantsjoe-troepen het schiereiland binnen. De koning werd afgezet en de regering ontbonden. Tijdens de Mantsjoe-overheersing mochten de nieuw benoemde Koreaanse koningen echter aan het bewind blijven.

In de tweede helft van de negentiende eeuw verandert het politieke klimaat dramatisch. Japan, China en Rusland strijden om de macht en Korea wordt de speelbal. In de Chinees-Japanse oorlog (1894–1895) wordt de onafhankelijkheid van Korea gewaarborgd maar de invloed van China geminimaliseerd. De Russisch-Japanse oorlog van 1904–1905 heeft als resultaat dat ook Rusland zijn invloed kwijtraakt en Korea tot en met 1945 in feite een protectoraat werd van het Japanse keizerrijk. In 1945, na de nederlaag van Japan, sloten de VS en de Sovjet-Unie te Yalta een overeenkomst waarin Korea werd opgedeeld in twee delen met de achtendertigste breedte graad als demarcatielijn. In het zuiden werd in 1948 de Koreaanse republiek uitgeroepen en in het noorden de Koreaanse Democratische Volksrepubliek. In 1950 probeerde de Volksrepubliek het zuidelijk deel te veroveren. Dit leidde uiteindelijk tot de Koreaanse oorlog en een tragische verdeling van het land in het huidige Noord- en Zuid Korea.

Vlinders in de kunst en literatuur

Bij mijn speurtocht naar gegevens over vlinders in de kunst en literatuur in Korea kwam ik er al gauw achter dat er in Nederland erg weinig Koreaanse literatuur is vertaald en weinig te vinden is over de Koreaanse kunst. In De Oosterse Bibliotheek van de uitgeverij Meulenhoff is een deeltje verschenen met Koreaanse poëzie (Vos, 1978). Daarin staat ook een aantal gedichten met de natuur als onderwerp maar vlinders worden nergens genoemd. De oudste Koreaanse schilderijen zijn te vinden in graftomben uit de Kugoryo-periode. Het gaat om muurschilderingen. Tijdens de Koryo-periode worden vooral rolschilderijen met Boeddhistische thema's gemaakt. Een van de beroemdste Koreaanse kunstenaars is Shin Saimdang (1504–1551). In een door mannen gedomineerde wereld is deze kunstenaar een opvallende

Figuur 1: Watermeloenen met veldmuizen en vlinders.

persoonlijkheid. Naast schilderen deed ze ook aan kalligrafie en schreef ze proza en poëzie. Ze is vooral beroemd om haar schilderijen van planten, bloemen en insecten waaronder vlinders (figuur 1).

Zij maakte haar schilderijen in de vorm van albums met daarin acht tot tien scènes of op kamerschermen. Ik heb geprobeerd om na te gaan of het gaat om echte of fantasievlinders. Vermoedelijk zijn het impressies van vlinders die ze werkelijk zag maar het is lastig te bepalen welke soort het betreft. Opvallend is ook dat ze zowel dag- als nachtvlinders schildert. Haar portret (figuur 2) is te vinden op het Zuid-Koreaanse 50.000 Won- (de Zuid-Koreaanse munteenheid) biljet en op een postzegel.

Japan tot de Momoyama-periode (1568–1615)

Het Japans wordt tot de Japonische taalgroep gerekend. De Japanse grammatica heeft nog de meeste overeenkomst met die van de Altaïsche taalfamilie en is verwant aan het Koreaans. Rond 400 n.Chr. is in Japan sprake van de eerste cultuurinvloeden van Korea en China. In die tijd werd ook het Chinese schrift overgenomen. In 552 n.Chr. bereikte vanuit het Koreaanse koninkrijk Paekche het Boeddhisme Japan. In de Asuka-(Seiko)periode (552–645 n.Chr.) worden ook de eerste Boeddhistische tempels gebouwd (Swan, 1965). De oudste is de Horyu-ji tempel (607 n.Chr.). In die tempel bevinden zich ook de oudste (muur)schilderingen van Japan. In de Nara-periode (710–794 n.Chr.), Nara was toentertijd de hoofdstad van Japan) wordt de Boeddhistische kunst van Japan sterk beïnvloed door de Chinese kunst van de Tang-periode. Tijdens de Jogan-tijd (794–897 n.Chr.) wordt Kyoto de hoofdstad. Gedurende die periode neemt de Chinese invloed af en krijgt de Japanse cultuur een meer eigen karakter. In de zevende eeuw werd de macht in Japan gecentraliseerd en kreeg een piramidale opbouw met de Keizer aan de top. In theorie lag alle macht bij hem maar in werkelijkheid zijn er maar weinig Keizers geweest

Figuur 2: Portret van Shin Saimdong.

die de wereldlijke macht hebben uitgeoefend en waren ze vaak marionetten van vooraanstaande families. In de Fujiwara-periode (895–1185 n.Chr.) was de macht in handen van de noordelijke Fujiwara-familie. In die periode verscheen in Japan de eerste psychologische roman die de wereld kent, namelijk de *Genji Monogatari (Het verhaal van prins Genji)* van Murasaki Shikibu (ca. 973–ca 1014 of 1025). Shikibu behoorde tot de Fujiwara-familie en was hofdame van Keizerin Shoshi. Gedurende de Fujiwara-periode wordt veel literatuur door vrouwen geschreven. Eén van die vrouwen is Sei Shonagon (ca 965–†?). Zij was hofdame van Keizerin Sadako. Na haar dood in het jaar 1000 trok Sei Shonagon zich terug uit het hofleven. Gezien een aantal zure opmerkingen van Shikibu over Sei Shonagon kenden beide hofdames elkaar. Sei Shonagon hield een dagboek bij dat ook in het Nederlands is vertaald (Heijman, 1988). Haar dagboek geeft vooral inzicht in de rijke en verfijnde hofcultuur in die periode. Uit het boek spreekt haar voorliefde voor pracht en praal en poëzie. Het dagboek bevat natuurbeschrijvingen, karakter-schetsen, anekdoten en liefst 164 opsommingen zoals lijstjes van dingen die ze mooi vindt, dingen die haar ergeren, afschuwelijke en bijzonder irritante zaken. Veel aandacht wordt ook besteed aan de beschrijving van de kleding die men droeg. In de hofcultuur speelde poëzie een belangrijke rol in de sociale contacten en in het dagboek staan ook de nodige gedichten. Door de gedetailleerde beschrijving van het hofleven wordt het als het belangrijkste tijdsdocument beschouwd voor de Fujiwara- (Heian)periode. In het dagboekfragment 130, met als titel “Toen de Keizerin in het Derde District verbleef” staat het enige fragment waarin vlinders worden genoemd:

‘De Keizerin scheurde een reep van het papier af en schreef het volgende prachtige gedicht:
**Een ieder is op deze dag
 Op jacht naar bloemen en kapellen (vlinders).
 Maar gij en gij alleen beseft
 De emoties welke in mij wellen.’**

De schilderijen op zijde uit die periode hebben vooral een Boeddhistisch onderwerp zoals afbeeldingen van Bodhisattva's. Op de achterkant van een bronzen spiegel met een decor van planten en kraanvogels kwam ik echter in de rand de afbeelding van een tweetal vlinders tegen (Swann, 1965, fig. 41).

Na 1068 nam de macht van de Fujiwara af en ontstond er machtsstrijd tussen twee grote adellijke families, de Taira-familie en de familie Minamoto (figuur 3) en ontstond in Japan de militaire kaste van de Samoeraï. In deze zogenaamde Kamakura-periode (1185–1392) werden de verwaterde banden met China aangehaald en is opnieuw sprake van een Chinese invloed. Vanuit China bereikt o.a. het Zen-Boeddhisme Japan. Kamakura was het hoofdkwartier van de Minamoto-familie. Uit die periode stamt een aantal op zijde geschilderde portretten. Verder begint men met het schilderen of tekenen op rollen papier. Naast landschappen legt men ook allerlei geschiedenissen op rollen papier vast. Beroemd zijn de dierentekeningen op een aantal papierrollen die bewaard werden in het Boeddhistisch klooster Kozan-ji. De eerste rol is liefst 11 meter lang (figuur 4). Een bekende Nederlandse schrijver heeft er recent een boekje aan gewijd (Nootboom, 2020).

In 1268 is de eerste Mongoolse invasie. De Mongoolse heerser Kublai Khan, die in 1263 China veroverde en Keizer van China werd, stuurde in 1274 een vloot van 300 grote en 400 tot 500 kleine schepen met een leger van 15.000 man Mongoolse troepen en 8000 Koreaanse soldaten naar Japan. Zij landden aan de westkust van het zuidelijk eiland waar ze slaags raakten met de lokale adel. Na een dag zware gevechten trokken de aanvallers zich terug op hun schepen. In de nacht was er een zware storm, zonken veel schepen en verloor het leger van Kublai Khan 13.000 soldaten.

In 1280 was er een tweede invasie met maar liefst 150.000 man, die 50 dagen duurde. Na zware gevechten gooide ook toen een storm roet in het eten en werd de invasievloot vernietigd. Van de oorspronkelijke invasiemacht wisten maar 30.000 man het vege lijf te redden. Na deze invasies nam de macht van de shoguns van Kamakura steeds meer af. In 1318 besteeg in Kyoto Keizer Go-Daigo

Figuur 4: Choju-jinbutsu-giga. Dierentekeningen. Detail roltekening, Inkt op papier toegeschreven aan Toba Sojo (1052–1140). Kozan-ji tempel, Kyoto.

Figuur 3: Portret van Morimoto no Yoritomo toegeschreven aan Fujiwara Takanobu (1142–1205). Schildering op zijde. Jingo-ji tempel, Kyoto.

de troon die steeds meer ook de wereldlijke macht naar zich toetrok.

Een uiterst bekwame Kamakura, generaal, Ashikaga Taka'uji, die de Keizer gevangen moest nemen deed het tegenovergestelde en liep over naar de Keizer. Dat is het begin van de Ashikaga-periode (1338–1573). De zoon van Ashikaga, Yoshimitsu, liet een paleis bouwen in de Muromachi wijk van Kyoto en daarom heet de Ashikaga periode ook wel Muromachi periode. Deze geldt als gouden periode van de Zen kunst. In die periode is in Kyoto sprake van een sterke Chinese invloed en ontwikkelt zich de zo bekende Japanse theeceremonie. De oude kleurrijke Japanse schilderijstijl verandert. Onder invloed van China ontstaan meer monochrome penseel-schilderingen van landschappen. Ondanks het nodige spuurwerk ben ik helaas nog geen werk tegengekomen waarop vlinders zijn afgebeeld. Maar gezien de hoeveelheid werken uit die periode is het niet onmogelijk dat zo'n werk wel bestaat.

Literatuur

Dijkstra, A., 2021: Vlinders in de kunst en literatuur (deel 6).

Roep'n & Botterklipp'n, nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe 31 (2): 8-10.

Griswold, A.B., C. Kim & P.H. Pott, 1964: *Kunst der Welt: Burma Korea Tibet*. Holle Verlag Baden-Baden.

Heijman, P., 1988: *Het hoofdkussenboek van Sei Shonagon*. Nijgh & Van Ditmar Amsterdam.

Nootboom, C. & S. Sassen, 2020: *Over het klooster Kozan-ji en de beroemde dierentekeningen*. Schirmer/Mosel München. Kopernik.

Swann, P.C., 1965: *Kunst der Welt: Japan von der Jomon – zur Togugawa Zeit*. Holle Verlag Baden-Baden.

Vos, F., 1978: *Liefde rond, liefde vierkant. Zeven eeuwen Koreaanse poëzie*. De Oosterse Bibliotheek. Meulenhoff Nederland bv Amsterdam.

Afbeeldingen

en.wikipedia.org en
artsandculture.google.com

Colofon

Redactie:

Ben Hoentjen (eind)redactie,
met dank aan alle schrijvers en
fotografen!

Vormgeving en opmaak:

Jan Faber (enitals.nl)

Uiterste inleverdatum

kopij najaarsnieuwsbrief:
31 oktober 2022

